

67 · USA og Sovjetunionen i den danske offentlighed (1979-1991)

Hvordan betragtede danskerne USA og Sovjetunionen, og hvordan blev de amerikanske og sovjetiske statsledere opfattet? Debatterne om dansk sikkerhedspolitik i 1980erne handlede ikke alene om, hvilken linje Danmark skulle anlægge i konflikten mellem Øst og Vest. De var også under påvirkning af danskernes syn på USA og Sovjetunionen og på opfattelserne af de to landes statsledere. Nedenstående vurderinger er først og fremmest baseret på Gallups samtidige opinionsundersøgelser og dernæst på synspunkter fremsat i dagspressen.

I foråret 1982 offentliggjorde Gallup en opinionsundersøgelse omhandlende de politiske forbindelser mellem USA og Vesteuropa. Undersøgelsen omfattede også oplysninger om de vesteuropæiske landes opfattelser af Sovjetunionen. Undersøgelsen viste, at vesteuropæerne generelt havde et positivt indtryk af USA. For Danmarks vedkommende havde henholdsvis 11 og 44 pct. (samlet 55 pct.) af de adspurgte et „meget positivt“ eller „nogenlunde positivt“ indtryk af USA, medens henholdsvis 32 og 13 pct. (samlet 45 pct.) havde et „noget negativt“ eller „meget negativt“ indtryk af USA. Anderledes forholdt danskerne sig til spørgsmålet om, hvilken tillid de havde til „USA’s klogskab til at håndtere de verdenspolitiske problemer“. Hertil svarede henholdsvis 6 og 38 pct. (samlet 44 pct.), at de havde „stor tillid“ eller „nogen tillid“ til USA’s klogskab, medens et flertal på henholdsvis 35 og 21 pct. (56 pct.) „ikke“ havde „stor tillid“ eller „ingen tillid“ hertil. Om danskernes syn på Sovjetunionen viste undersøgelsen, at henholdsvis 1 og 11 pct. (samlet 12 pct.) af de adspurgte havde et „meget positivt“ eller „nogenlunde positivt“ indtryk heraf, medens henholdsvis 48 og 40 pct. (samlet 88 pct.) havde et „noget negativt“ eller „meget negativt“ indtryk heraf.¹ Undersøgelsen viste således, at et absolut flertal af de adspurgte havde reservationer over for USA’s evne til at håndtere „de verdenspolitiske problemer“. Samtidig dokumenterede undersøgelsen, at reservation over for USA ikke indebar sympati for Sovjetunionen.²

Undersøgelsen gav også et indtryk af, hvorfor et absolut flertal af danskerne havde et „noget“ eller „meget negativt“ indtryk af USA’s evne til at håndtere den internationale situation. Årsagen var, at danskerne fandt aspek-

¹ Ugens Gallup, nr. 6 1982, „International Gallup om de politiske relationer mellem USA og Vesteuropa“. Offentliggjort 7. marts 1982. Jf. http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1982_6.pdf. Set 17. august 2004.

² Sammenlignet med de øvrige vesteuropæiske lande befandt Danmark sig i en mellemposition, idet vesttyskerne havde størst tillid til amerikanerne (59 pct. af de adspurgte), medens briterne havde mindst tillid til klogskaben bag amerikansk politik over for Sovjetunionen (63 pct. af de adspurgte). Sst.

ter af amerikansk udenrigs- og sikkerhedspolitik ufornuftige. Således mente et absolut flertal på 51 pct., at udstationeringen af de amerikanske mellemdistanceraketter enten ville forøge risikoen eller være uden betydning for, at der opstod en atomkrig (henholdsvis 28 pct. og 33 pct.). Et relativt flertal bestående af 39 pct. var dog af den opfattelse, at udstationeringen ville „betyde større beskyttelse“.³

Da Gallups undersøgelse blev gennemført, var den fornyede Øst-Vest-konfrontation en realitet, og undersøgelsen afspejlede de holdninger i den danske befolkning, som var blevet skabt gennem en årrække. Således var danskerne gennem dagspressen blevet informeret om såvel amerikansk som sovjetisk udenrigspolitik. Om sovjetisk politik nærrede pressen i slutningen af 1970erne og begyndelsen af 1980erne ingen tiltro til, at den var udtryk for oprigtige ønsker om afspænding. Reaktionen på det sovjetiske angreb på Afghanistan havde været meget fordømmende i „Weekendavisen“, „Jyllands-Posten“, „Berlingske Tidende“ og i „Aktuelt“.⁴ Det eneste dagblad der havde udtrykt forståelse og sympati for den sovjetiske aktion var „Land og Folk“, der mente, at den sovjetiske invasion var en sikring af „befolkningens selvbestemmelsesret“.⁵ Også i forbindelse med Sovjetunionens krænkelse af svenske farvande i september 1981 havde pressens reaktioner været stærkt kritiske.⁶ Da Bresjnev døde i november 1982 var aviserne nok fåmælte i deres kritik af hans udenrigspolitik, men positive var de ikke.⁷ Som sådan var der indtrådt et skifte i holdningerne til Sovjetunionen. Hvor det politiske miljø havde fæstet håb, men næppe den store tillid til Sovjetunionens udenrigspolitik i midten af 1970erne, var dette håb falmet ved indgangen til 1980erne.

Anderledes sammensat var den danske offentligheds billede af USA. Som det er fremgået af de foregående kapitler, var der en generel forståelse og sympati for USA og amerikansk udenrigspolitik i dele af den danske presse op gennem 1980erne (navnlig i „Berlingske Tidende“ og i „Jyllands-Posten“). Skønt bekymringen var til at øjne, da Jimmy Carter formulerede den såkaldte Carter-doktrin, så var aviserne generelt positive over for USA.⁸ Imidlertid blev

³ Sst.

⁴ Jf. Eigil Steinmetz, „Sovjet-imperialismen er på march“, *Weekendavisen. Berlingske Aften*, 4. januar 1980. Se også „Kup i Kabul“ (leder), *Morgenavisen Jyllands-Posten*, 29. december 1979; „Sovjetunionens aggression“ (leder), *Berlingske Tidende*, 6. januar 1980; „Nytårsknald“ (leder), *Aktuelt*, 2. januar 1980.

⁵ „Ulvne hylér“ (leder), *Land og Folk*, 2. januar 1980.

⁶ „Sovjets ubåd“ (leder), *Politiken*, 31. oktober 1981, „Haj i Fredens Hav“ (leder), *Jyllands-Posten*, 30. oktober 1981; „Whiskey-klassen“ (leder), *Information*, 30. oktober 1981.

⁷ Se til eksempel „Arven efter Bresjnev“ (leder), *Berlingske Tidende*, 12. november 1982; „Den gamle mand“ (leder), *Aktuelt*, 12. november 1982; „Efter Bresjnev“, *Politiken*, 12. november 1982.

⁸ Denne bestod i, at USA opfattede ethvert udefra kommende forsøg på at vinde kontrol over Den Persiske Golf („Persian Gulf region“) som et angreb mod USA's interesser, hvorfor sådanne forsøg af USA ville blive imødegået („repelled“) med alle midler, herunder militære styrker. Se hertil John W. Young and John Kent, *International Relations since 1945. A Global History*, 2004, s. 497. Et par reaktioner: „Carter-doktrinen“ (leder), *Berlingske Tidende*, 25. januar 1980; „Svaret til Sovjet“ (leder, sign. Frank Esmann Jensen), *Weekendavisen. Berlingske Aften*, 25. januar 1980.

det politiske liv og danskernes holdning splittet under den amerikanske præsidentvalgkamp i sommeren/efteråret 1980, og navnlig var danskernes holdning til USA i 1980'erne påvirket af, at Ronald Reagan overtog præsidentembedet i januar 1981. På venstrefløjen og i midten af dansk politik blev Reagan betragtet med reservation. Eksempelvis havde Lasse Budtz i august 1980 karakteriseret Reagan som en person, der var „så reaktionær, at det støver“.⁹ Det billede synes socialdemokrater og personer med tilknytning til venstrefløjen at være blevet bekræftet i det første år, hvor Reagan var præsident. I forbindelse med Reagans 1-års jubilæum evaluerede dele af pressen, hvordan han havde håndteret sit embede. Vurderingerne svingede mellem at være særdeles kritiske („Information“) og forbeholdent positive („Berlingske Tidende“).¹⁰ Med den overvejende kritik/forbehold over for Reagan synes der dog i debatten at have været en tendens til, at Reagan delte danskerne i synet på amerikansk udenrigspolitik. Et fåtal fandt, at han nærmest måtte betragtes som en frelserskikkelse, medens andre så ham som det modsatte. Illustrerende er en meningsudveksling i Folketinget i maj 1981, hvor Helge Dohrmann fra Fremskridtspartiet priste Reagans kontante linje i Øst-Vest-forholdet, idet han fandt det

„godt, at vi har fået en præsident, som hedder Reagan, som ikke bare kan få styr på amerikanske forhold, men som også kan få styr på nogle af dem, vi har her i folketetinget“.¹¹

Gert Petersen svarede, at han havde hørt Radioavis aftenen før, og her havde været en

„meddelelse om, at nationalgarden i San Salvador var brudt ind i fængslerne og havde hentet 24 mennesker, fanger, trukket dem ud på gaden og skudt dem ned. Det er den regering, USA og Reagan støtter. Jeg siger tillykke.“¹²

Da den amerikanske befolkning i 1984 skulle tage stilling til, om de ønskede at genvælge Reagan, eller om den skulle stemme for en ny demokratisk præsident, gennemførte Gallup en opinionsundersøgelse med spørgsmålet: Vil det være „bedst for verden, at Reagan bliver genvalgt, eller at man får en ny præsident fra det demokratiske parti?“ Svarene viste, at 60 pct. af de adspurgte foretrak en demokratisk præsident. Ikke overraskende viste undersø-

⁹ Lasse Budtz, „Vi påvirkes alle“ (leder), *Ny Politik* 1980, nr. 8. august 1980, s. 4.

¹⁰ „Et år med Reagan“ (leder, sign. JD), *Information*, 23.-24. januar 1982; „Et år med Reagan“ (leder), *Berlingske Tidende*, 24. januar 1982.

¹¹ Helge Dohrmann, „1. beh. af f.t. beslut. om at gå imod neutronbomben“, *Folketingstidende. Forhandlinger i Folketingsåret 1980-81*, 8. april 1981, sp. 9617.

¹² Gert Petersen, sst., sp. 9617.

gelsen, at ønsket om at få udskiftet Reagan var størst blandt Socialdemokratiets og venstrefløjens vælgere. Mere overraskende var det, at selv blandt borgerlige vælgere var der kun 23 pct., der troede, at det ville være bedst for verden, hvis Reagan blev genvalgt.¹³ Reagan blev endnu betragtet som en konfrontatorisk politiker.

Offentlighedens billede af USA og Sovjetunionen forandredes betragteligt i sidste halvdel af 1980'erne. Dels fik Sovjetunionen en ny leder, dels forbedredes forbindelserne mellem USA og Sovjetunionen. Hvad angik synet på Sovjetunionen, introducerede Mikhail Gorbatsjov kort tid efter sin tiltrædelse i 1985 en række reformer under sloganerne „glasnost“ og „perestrojka“. Selvom flere aviser opfattede Gorbatsjov som en „stålsat kommunist“, blev han samtidig set som en forhandlingsinteresseret statsleder og som en positiv fornyer af sovjetisk politik.¹⁴ Kun to år efter Gorbatsjovs udnævnelse til generalsekretær viste en Gallup-undersøgelse fra foråret 1987, at Gorbatsjovs imødekommende stil havde forandret danskernes syn på Sovjetunionen. Hvor blot 10 pct. af de adspurgte havde haft et positivt syn på Sovjetunionen i 1982, havde knap fire gange så mange (37 pct.) en positiv opfattelse af Sovjetunionen i 1987. På spørgsmålet om sandsynligheden for, at Sovjetunionen ville angribe Vesteuropa indenfor de næste 3 år viste undersøgelsen, at 16 pct. af de adspurgte i 1982 fandt dette „meget eller nogenlunde sandsynligt“ og en femtedel heraf (3 pct.) dette „meget eller nogenlunde sandsynligt“ i 1987. Hele 84 pct. var af den opfattelse, at det ikke var så sandsynligt eller slet ikke sandsynligt.¹⁵ Den i stigende grad positive opfattelse af Sovjetunionens udenrigspolitik betød dog ikke, at danskerne blev mere reserverede over for USA. Tværtimod viste undersøgelsen, at den danske befolkning også havde fået en mere positiv opfattelse af amerikansk politik i almindelighed. Hvor 47 pct. af de adspurgte i 1982 havde haft et positivt indtryk af USA, var procentandelen i samme spørgsmål i 1987 54.¹⁶

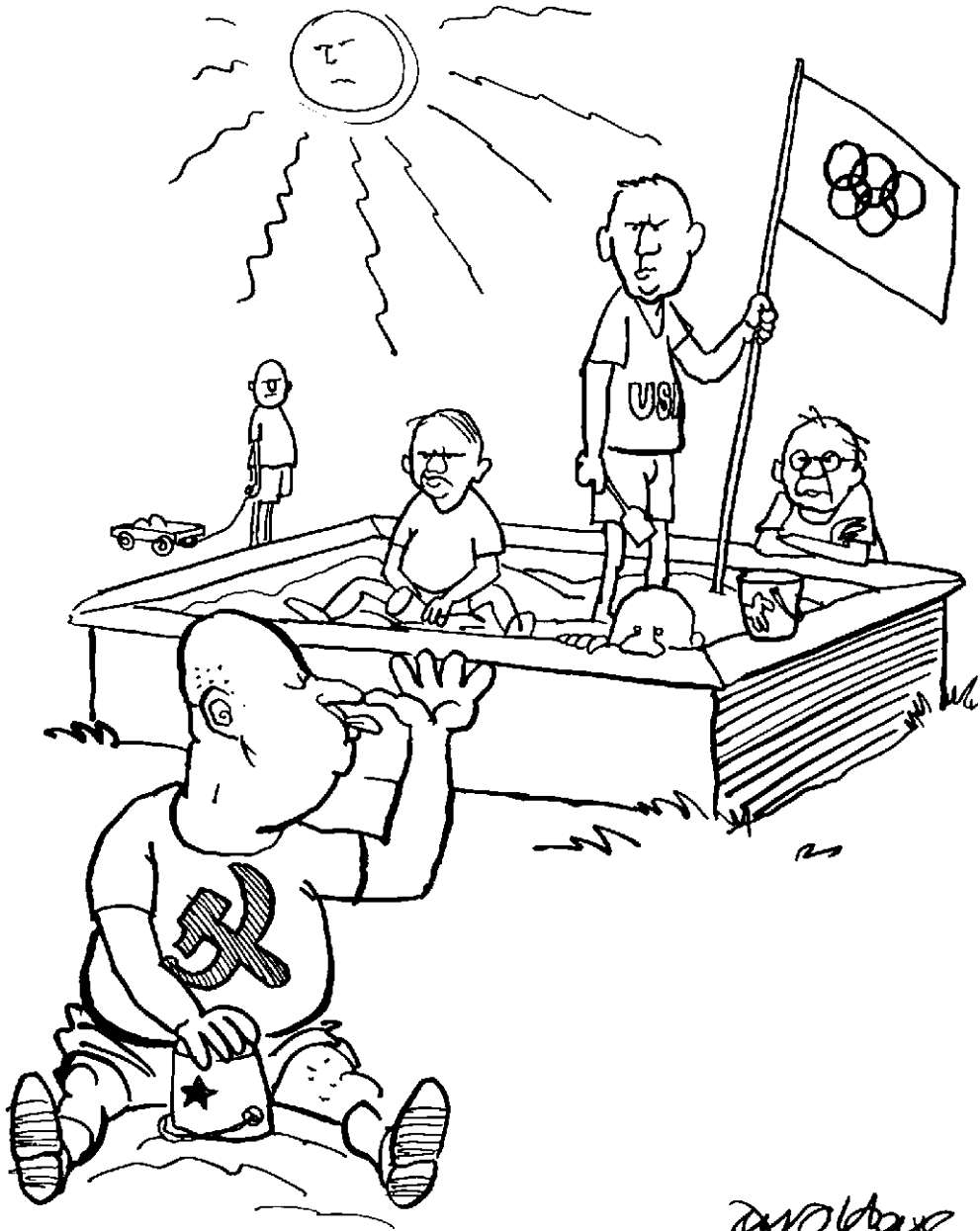
Det positive syn på Sovjetunionen og opfattelsen af Gorbatsjov som en fredens mand var formentlig påvirket af Reagans og Gorbatsjovs forhandlinger i Reykjavik om rustningskontrol (11.-12. oktober 1986). Ved den lejlighed havde begge statsledere vist vilje til en dramatisk reduktion af antallet af opstillede kernevåben i Europa. Da Gallup efterfølgende gennemførte en opinionsundersøgelse om befolkningens syn på årsagerne til forhandlingssammenbruddet, var det dog vurderingen blandt 44 pct. af de adspurgte, at USA bar

¹³ Ugens Gallup, nr. 4 1984, „Reagan ikke populær i Danmark“. Offentliggjort 11. marts 1984. Jf. http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1984_4.pdf. Set 17. august 2004.

¹⁴ Citeret efter „Gorbatsjovs egen kongres“ (leder), *Berlingske Tidende*, 8. marts 1986.

¹⁵ Ugens Gallup, nr. 10 1987, „Gorbatsjov har øget Sovjets anseelse betydeligt“. Offentliggjort 5. april 1987. Jf. http://www.gallup.dk/ugens_gallup/UgArkivValg.asp?dokument=198710&AarValg=1987. Set 17. august 2004.

¹⁶ Alligevel var der endnu blot 37 pct. af de adspurgte, der havde „stor“ eller „nogen“ tillid til „USA's klogskab til at håndtere de verdenspolitiske problemer“. Sst.

„Man kan for tiden iagttage en påfaldende lighed mellem storpolitik og børnehaveleg.“
Bragt i Berlingske Tidende den 12. maj 1984 i anledning af Sovjetunionens afbud til
olympiaden i Los Angeles. (Jens Hage).

„hovedskylden“ for, at forhandlingerne ikke havde ført til en aftale. Blot 17 pct. mente, at Sovjetunionen bar hovedansvaret, medens 47 pct. ikke vidste hvad de skulle svare.¹⁷

Efter INF-traktaten (1987) og Berlinmurens fald (1989) tilnærmede USA og Sovjetunionen sig hastigt hinanden, og opfattelsen i den danske befolkning var generelt positiv, hvad enten det drejede sig om USA eller Sovjetunionen. I 1990 gennemførte Gallup endnu en undersøgelse af, hvem af de to statsledere, George Bush og Mikhail Gorbatsjov, der blev opfattet som mest charmerende, intelligent, ansvarsfuld og kompetent m.v. Resultatet viste dødt løb. 38 pct. fandt, at Gorbatsjov gjorde mest for freden, medens 22 pct. mente, at Bush gjorde mest herfor. Der var også et relativt flertal (35 pct.) af de adspurgte, der var af den opfattelse, at Gorbatsjov var mest intelligent, ligesom et relativt flertal (44 pct.) fandt ham mere charmerende end Bush. Til gengæld var der et relativt flertal (45 pct.), der var af den opfattelse, at Bush gjorde mere for menneskerettighederne, end Gorbatsjov gjorde. Og der var et relativt flertal (27 pct.), der mente Bush var mere ansvarsbevidst og kompetent som statsmand, end Gorbatsjov var. Det mest bemærkelsesværdige ved undersøgelsen var dog, at en meget stor procentdel af de adspurgte ikke kunne tage stilling til ovenstående spørgsmål. Mellem 36 og 52 pct. svarede, at de ikke vidste, hvad de skulle svare. Ved slutningen af den kolde krig havde den danske befolkning således et positivt billede af såvel Sovjetunionen som af USA og deres ledere. Det var en ny tendens, for tidligere havde synet på USA været tvetydigt og vurderingen af Sovjetunionen i det væsentlige kritisk.

¹⁷ Ugens Gallup, nr. 36 1987, „Reykjavik-mødet blev opinionsmæssigt en gevinst for Gorbatsjov“. Offentliggjort 21. december 1987. Jf. http://www.gallup.dk/ugens_gallup/pdf_doc/ug_1986_36.pdf. Set 17. august 2004.